

Андрушко Є., Коновальчук І. Використання методу моделювання у розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку // Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : компетентнісний підхід : зб. наук. праць / за заг. ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. – Житомир : ФО-П "Н.М. Левковець", 2019. – С. 118–121.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ У РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті обґрунтовано доцільність, можливості та умови використання методу моделювання в процесі розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Тривалий час у педагогічній науці та практиці приділялася значна увага розвитку в дітей дошкільного віку вмінь і навичок переказування тексту. Сьогодні в дошкільній освіті все більш пріоритетним стає завдання розвитку в дітей зв'язного мовлення, критичного мислення та здатності будувати й висловлювати власні думки. Зв'язне мовлення у дітей старшого дошкільного віку можна розвивати різними способами. Традиційні методики базуються, як правило, на ігрових елементах, коли під час гри дитина уявляє себе в ролі іншого персонажа та самостійно придумує репліки. Проте здебільшого в такій ситуації дитина відтворює мовлення, почуте за певних обставин від дорослих. А щоб навчити дитину свідомо організувати діалог з доведенням своєї думки, із чітким аналізом ("Я думаю так, тому що...", "Це пояснює те, що..." і подібне), з встановленням взаємозв'язку чи взаємозалежності між предметами, виділенням значущої інформації, потрібно застосовувати інноваційні методики, серед яких підтвердила свою ефективність технологія моделювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей зв'язного мовлення, яке є вищою формою мовленнєвої діяльності, займалися Т. Ахутіна, Л. Виготський, А. Леонтєв, Н. Жинкін, Ф. Сохін, С. Рубінштейн та ін. Вони розкрили його психологічну природу,

механізми та особливості розвитку. Всіма дослідниками відзначено складну організацію зв'язного мовлення й необхідність спеціального мовного виховання дітей. Метод моделювання, як засіб розвитку в дітей зв'язного мовлення, розроблявся ще класиками педагогіки: Л. Вегнер, Л. Виготським, С. Русовою, О. Ушаковою та іншими. Пізніше О. Аматыєва, А. Богуш, Л. Білоуско, М. Вашуленко, О. Дяченко, Н. Новотворцев, Є. Соботович, О. Шахнарович теоретично та практично удосконалили методіку застосування наочного моделювання під час навчання дітей рідної мови.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності, можливостей та умов використання методу моделювання в процесі розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Зв'язне мовлення відіграє важливу роль у спілкуванні дитини старшого дошкільного віку не лише з однолітками, а й з дорослими, а також в осмислюванні сприйнятої інформації та правильному й творчому її відтворенні. Старший дошкільний вік – це період активної підготовки дитини до школи, в якій розвиток зв'язного мовлення відіграє першочергове значення. Рівень розвитку зв'язного мовлення впливає на соціалізацію дитини, бажання вчитися, ініціативність і здатність до взаємодії в різних ситуаціях спілкування з однолітками й дорослими, успішність включення в нову систему соціальних і міжособистісних відносин. Як зазначає А. Богуш, комунікативна підготовка дітей до школи передбачає оволодіння ними практичними мовленнєвими навичками, вдосконалення комунікативних форм і функцій мовленнєвої дійсності, формування її усвідомлення [3, с. 54].

Поняття "зв'язне мовлення" одне із ключових у різних наукових сферах: мовознавстві, педагогіці, психолінгвістиці. Вчені по-різному підходять до визначення його сутності: як процес мовленнєвої діяльності (Т. Ладижинська, А. Залізняк), як уміння, яким повинні оволодіти діти (Н. Гавриш, В. Сухомлинський, Ф. Сохін), як результат комунікативного акту (А. Леушина, М. Львов, С. Рубінштейн, М. Пентилюк). Проаналізувавши

зміст представлених у літературі визначень, ми виокремили основні ознаки зв'язного мовлення: послідовність, логічність, зрозумілість, граматична правильність, структурність. Тому, навчаючи дітей зв'язному мовленню, потрібно орієнтуватись на розвиток у них умінь логічно будувати висловлювання, підбирати слова, які б зрозуміло виражали думку, слідкувати за нормативними варіантами використання слів і виразів тощо.

Розвиток зв'язного мовлення реалізується чинними державними програмами дошкільної освіти. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти акцентується увага на навчанні дітей вільно комунікувати, складати розгорнуте висловлювання, переказувати художній текст, розмірковувати вголос про предмети, явища тощо [1, с. 5]. Відповідні завдання та зміст розвитку зв'язного мовлення прописані також у програмах "Дитина", "Я у світі", "Впевнений старт". Кожна з них забезпечує системне оволодіння дитиною особливостей зв'язного мовлення. Варто зазначити, що в програмі "Я у світі" рекомендується використовувати моделі як ефективний засіб навчання дітей зв'язному мовленню [7, с. 95].

Старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для оволодіння зв'язним мовленням через метод моделювання. Цьому сприяють фізіологічні та психологічні особливості дітей цього віку. В них удосконалюється мисленнєва діяльність, виробляються навички вичленовувати ознаки предмета, проводити аналіз, співставляти. Дитина 5-6 років стає повноправним співрозмовником, вона може зрозуміло пояснити своє бажання, описати якусь ситуацію, трансформувати пряму мову в непряму. Мовлення старших дошкільнят стає все більш монологічним, інформативним.

Сформоване зв'язне мовлення передбачає здатність дитини до осмисленої генерації складних форм мовного висловлювання, формування моделей семантичних і граматичних конструкцій і можливостей спонтанного відтворення своїх думок. У результаті досвіду спілкування в звичайних мовних ситуаціях у дітей досить швидко розвивається діалогова мова. Однак

відомо, що дитина, що володіє зовнішньої промовою в ситуації діалогу, виявляється ще не здатною до розгорнутого монологічного зв'язного мовлення в зв'язку з недостатньою сформованістю семантичних моделей внутрішнього мовлення і її предикативних функцій [4, с. 21].

Практика показує, що мовлення дітей старшого дошкільного віку є більш зв'язним у ситуаціях з опорою на наочність. Тому метод моделювання є ефективним у розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку, оскільки в якості плану висловлення своїх думок дітьми використовується наочні схеми-моделі. Для методу моделювання важливим є те, що формування смислових зв'язків і відносин, що становлять змістовну структуру мовного повідомлення, яка формується у внутрішньому мовленні, забезпечується не словами й фразами, а одиницями універсального предметно-схематичного або предметно-образотворчого коду [5, с. 64].

Методика використання технології моделювання на заняттях з розвитку мовлення для вихованців старшої дошкільної групи має свої особливості. Потрібно підбирати схеми й моделі, які були б зрозумілими для дітей, викликали швидку асоціацію, стимулювали до розповіді. З цією метою використовуються схеми описових творів. Серед них описи іграшок, овочів і фруктів, пори року, посуду. Оптимальними для розвитку зв'язного мовлення є різні види моделей: предметні, предметно-схематичні, сюжетні. Вони сприяють посиленню символічних уявлень у мисленні дітей та наповненню узагальненими наочно-образними формами своїх власних висловлювань.

Використання методу моделювання сприяє сталому збереженню в пам'яті дитини змісту тексту, схематизм зображення дозволяє витримати логічну послідовність розповіді, міркування, умовиводу. У цьому випадку досягається більш повне й точне розуміння дитиною смислового навантаження змісту власної розповіді. В єдиній "злитій" формі представлені і символ-образ, і ставлення дитини до світу, і особистий досвід переживань [6, с. 4].

Основна мета моделей – через перекодовану інформацію допомогти дітям у складанні розповіді. Перекодування інформації здійснюється шляхом використання геометричних фігур (сонце – коло, дерево – трикутник тощо), або шляхом використання предметних чи силуетних картинок. Моделі допомагають дітям у підготовці переказу та складанні власного висловлювання. За допомогою моделювання діти навчаються цілісно пізнавати й передавати найбільш вагомі властивості предметів та явищ, їх взаємозв'язки й відносин в об'єктивній реальності.

Застосування моделювання дозволяє дітям самостійно наочно створювати послідовність розгортання подій і тим самим забезпечує логіку і зв'язність висловлення своїх думок. Також моделювання сприяє усвідомленню дітьми семантики слів, що визначає їх правильне розуміння і вживання, вибір і поєднання в зв'язному мовленні. Схеми-моделі позитивно впливають на формування уявлень про структуру оповіді й умінь різними способами пов'язувати пропозиції у висловлюванні [2, с. 148].

Використання методу моделювання стимулює дітей до висловлювання власних думок, обговорення з іншими цікавих питань, порівняння, співставлення ознак предметів. Гарні результати дає участь дитини у розробці схем та моделей розповіді. Враховуючи потенціал моделювання у розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників, доцільно більш широке його використання у різних сферах діяльності дитини (в ігровій, у повсякденно-побутовому житті). Розвиток дитячого мовлення цього віку залежить від загального оточення, в якому перебуває дитина. Тому важливо, щоб удосконалення зв'язного мовлення здійснювалося систематично як у закладі освіти, так і вдома через спілкування з рідними та іншими людьми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, наочне моделювання являє собою сучасний, творчий метод розвитку й вдосконалення зв'язного мовлення дошкільнят. Він учить дітей висловлювати думки послідовно, логічно, дотримуючись певного плану. Для більш широкого застосування методу моделювання у розвитку зв'язного

мовлення в дітей старшого дошкільного віку перспективним убачаємо обґрунтування організаційно-педагогічних умов його використання вихователями закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. . та ін.. – К., 2012. – 26 с.
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш / [за ред. А. М. Богуш]. – К. : Вища шк., 2007. – 542 с.
3. Богуш А. М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників / А. М. Богуш // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – № 1-2. – 1998. – С. 16–20.
4. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: Навч.-метод. посіб. / Н. В. Гавриш. – К. : Вид. дім "Шкільний Світ": Вид. Л. Галіцина, 2006. – 119 с
5. Зданевич Л. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису / Л. В. Зданевич, Н. В. Погрібняк. – Запоріжжя: ТОВ "ЛПІС" ЛТД, 2009. – 120 с.
6. Науменко В. Моделювання на уроках читання / В. Науменко // Початкова освіта. Методичний порадник. – 2010. – № 48. – С. 4–5.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014. – 452 с.